

tribuir a certes obres d'interès feudal o públic: així en doc. del *Spill* de Castellbò (a. 1518, f° 85v, relatiu a Civís); aparellat amb l'obligació de *bada* en el *Capbreu* de Rialb de 1645 (f° 9v).

C) Netament distinta dels tipus anteriors, l'aplicació personal, que en alguna font antiga presenta valor col·lectiu (referint-se a un conjunt d'obrers), i llavors és femení: «los quals deven adur tota la fusta dels boscs, e cantons e peres e lises e teyles e arena, e --- mesclar la caus e servir als maestres, ayxí com *manobra* deu fer; e el batle deu donar a la *manobra* a berenar», doc. ross. de 1321 (*RLR* xxxii, 414). Però en la primera aparició dins aqueix context es veu que ja es tracta d'obrers que feien el mateix paper que els manobres d'avui (en tant que distingits, en pla inferior, del *mestre d'obres* o *mestre de cases*), i la frase «ayxí com *manobra* deu fer» ja podria prendre's com a designació d'un individu; no obstant és probable que sigui col·lectiu, com en la frase següent; però això ens suggereix un camí que pot explicar el pas al masculí individual *un manobre*: el mot pogué passar a masculí singular tal com *espia* o *guàrdia* o *sentinella*, que al principi tingueren valor d'abstracte i després passaren a designar un individu que feia aquesta funció.

El cas és que més tard el veiem ja com a m. i terminat en -e: «del Messies --- la sua vinguda - en vós féu tal obre / que nova sciència - d'aquell percebéreu, / de la qual doctíssims - volums scriguéreu, / usant ell de mestre - y vós de *manobre*», J. M. Alber, a. 1502 (*JMBover*, *BiEscrBal.* 1, 8); «obrer de vila --- mestre de cases --- *manobre*», *OPou*, *TbPu.*, 7. Avui és d'ús general més o menys en tot el domini lingüístic (un mercenari «valencià», botifler pagat, per l'enemic, per tal de combatre la llengua comuna, dóna *obrer manobre* com a equivalent del «cat.» *paleta*, en «Las Provincias», 22-iv-75, p. 23). És veritat, però, que en zones sept. del P. Val. s'ha format el derivat *manobrer* per a l'(obrer) manobre, cosa que ja figura en el *Llibre* de Traver citat més amunt, i almenys el registre viu en terres morellanes («Tal de Tal aprén de *manobrè*», 1961).

A la +*manrevés*, locució dialectal mallorquina adverbial, que usava AMAlcover en lloc d'a *l'inrevés*, amb força afectiva: ho feren «votant... a favor seu? A la *manrevés!*» (*BDLC* xi, 109; de nou x, 5). Encara que en resultà una variant d'*inrevés*, i sens dubte hi hagué influència per part d'aquest, i no descartem que el nexa vagi ser fins i tot més bàsic, sembla que degué venir d'una combinació *amb la mà* (*e)n reve(r)s*; en tot cas hi conduïen els molts grups fraseològics en què *dret* i *revés* van acompanyats i oposats, i sovint amb concurrència de *mà*, cf. «(amb) una d'aquelles espases --- aguera donats en l'ayre *rave(s)sos* i *man-drets*», *Corbatxo*, 58).

Manifasser, que els valencians i aragonesos pronuncien *manifesser*, *manifecero*, i en textos antics *manificero*, llavors amb el sentit d'obrer manual o manufactor d'eines, era derivat d'un b. ll. *manificium*, ll. tardà *manificus* i *manufex*, aplicats a objectes fets manual-

ment i al qui els confeccionava: compostos de *manus* 'mà' i *facere* 'fer'. En català no en tenim dades fins al S. xviii, però de les aragoneses d'aquest mot i de les catalanes del modificat *manefla* es dedueix que ja existiria en els Ss. xiii-xiv. CROs (1764) recull «*manifecer*: manificero, la persona entremetida i que se mete en todo» (p. 146).⁷

En els lèxics del Principat, només des de Belvitges «*manifasser* m. mequetrefe, entremetido», i com a equivalent «territorial» de *marmessor*; *DAG.*: «*fasser*: entremaliat, tafaner, el que es fica sense dret en els negocis d'altri, mangoneador, entrometido//Pollença: llest de mans, industriós, de bona manya». I se'n poden trobar molts exemples en escr. Renaix.: «no creyan sinó qu'un sant m'hagués tocat el cor o estigués imbuït per *manifasseres* bruixes», Pons Mass. (*Colla del C.* xv, p. 216).

També és occità modern, almenys del Llenguadoc (on *Manificier* existeix com a cognom): el *TdF* cita «èro alerto, actiéu, *manifiaciè*» de J. Azais (Gard); i defineix «adroit de ses mains, industrieux, *engaubià, endüstri*; però també en un sentit pejoratiu «tripotier, *patufèu*»; en efecte el montpellerenc Baró de Tourtoulon va escriure «lou Castilhan, fièr e *manifiaciè*, destruigué las libertàs de Catalounha» (article publicat per «La Veu del Montserrat», 1895, 291).

Es també regionalisme de l'Orient castellà: el *DAut.* registra *manificero* com a propi de Múrcia, i allí el defineixen «persona que sin que nadie le llame toca o revuelve algo» (Ramz. Xarrià; GaSoriano). També aragonès («*facero*: entrometido en lo que no le importa», Peralta, 1836, però a Sogorb hi ha la forma amb -e («*manifecero*: entrometido», que Torres Fornés, 174, dóna com a propi de Titaguas). El sentit de 'fabricador de utensilis' és el que dóna a entendre Tílander (*F. de Aragón*, 463-4) com a propi de *manificero* de furs del S. xiv o xiii; i en *Vidal Mayor* (iii, 240) concreta «*manificero*: obrero manual» en el Fur de Sobrarbe.

Es tracta d'un derivat mig-savi d'un b. ll. **manificium* 'utensili, moble manufacturat', que podem deduir de: l'adjectiu *manificus* 'fet amb la mà' en Cèlius Aurelià (S. v d. C.), *manufex* en glosses llatines, *maneficum* en un text en baix llatí d'Aragó adduït per Du C. Formació evident, paral·lela a *manufacta* i *manufactilia* 'objectes manufacturats' en textos bíblics des del S. iv: o sigui compostos de *manu* 'amb la mà' i *facere*, si bé (en aquell) amb la degradació vocàlica regular de la *a* breu tornada interna (cf. *maleficium*, *venefica* etc.); altrament en una part de les formes modernes la -i- o -e- s'ha tornat *a*, justament per influència del primitiu *facere*.

El mot apareix en certes formes, alterades, per influència d'altres. A la Garrotxa, i per allà, en fan *manifassor*, sota la dels mots com *malfactor* (*benef-*) o *manu-* o **manifactor*, mot que existeix almenys en potència (cf. *manufectura*, i les variants antigues *manifectura*, *manifactori*, *AlcM*); també és possible que hi actués el més allunyat *marmessor* (atès sobretot l'ús dialectal amb el valor d'aquest que ha existit si fem cas de